

Cora van der Kooij, verpleegkundige, historicus en directeur Inhoud en Ontwikkeling van IMOZ, heeft een andere opvatting over de bijdrage van de zorghethiek aan de verzorgende beroepen. Zij verwerpt de claim van (zorg)ethici dat zij het wezenlijke in en van het zorgen beter zouden kunnen benoemen dan de verpleegkundigen zelf. Zij geeft een historische schets van wat zij noemt het bijzondere talent van vrouwen.

Cora van der Kooij

HET ENE TALENT

Ik ben nog van de generatie die de boeken van Sanne van Havelte las. Boeken voor brave burgermeisjes. Eén van die boeken had de intrigerende titel 'Het ene talent'. Voor feministische theologen zal deze titel geen geheimen bevatten. De gelijkenis van de talenten heeft als boodschap dat ieder mens de opdracht heeft om met zijn gaven te woekeren en ze optimaal te ontwikkelen. Ook al ben je 'alleen maar' goed in zorgen, je kunt met dit éne talent toch alle verschil van de wereld maken voor de mensen om je heen. En dat geldt niet alleen voor vrouwen die gekozen hebben voor het fulltime moederschap, maar ook voor vrouwen die van verzorgen hun beroep hebben gemaakt. Verzorgen is een talent van vrouwen, en het is een talent dat van grote betekenis is voor de verdere ontwikkeling van onze maatschappij. Maar dan moeten vrouwen wel zelf beginnen om dit talent te koesteren en ten volle te ontplooien.

Van de ene privé-sfeer naar de andere

Historisch gezien is verzorgen als beroep in de 19e eeuw ontstaan als reactie van vrouwen op hun opsluiting in de privé-sfeer. Burgervrouwen gingen zich inspannen om hun ervaring met zorg, huishouding en kinderopvoeding, opgedaan in de beslotenheid van het eigen gezin, te gebruiken voor doeleinden die hun privé-sfeer overstegen. In de eerste helft van de 19e eeuw waagden vrouwen zich in de huizen van andere, armere mensen, om daar voor de zieken en zwakken te zorgen. Indien nodig werden patiënten uit hun huis gehaald en opgenomen in als ziekenhuisjes ingerichte woonhuizen. De

vrouwen pasten daar dezelfde huishoudelijke beginselen toe als in hun eigen huis: rust, reinheid, regelmaat, frisse lucht, licht en versterkende voeding. Ze waren zelfstandig in hun oordeelsvorming en riepen alleen als zij dat zelf nodig vonden de hulp in van dominee of dokter. Deze 'vermaatschappelijking' van vrouwelijk zorgtalent werd rond 1900 doorkruist door de successen van de geneeskunde en de opkomst van medische en paramedische professies. Verzorgen belandde in de hiërarchie van de gezondheidszorg in de onderste regionen. Hoe minder verpleegkundige en medisch-technische handelingen, hoe minder aanzien. Tot op de dag van vandaag wordt verzorgen gezien als eenvoudig werk, heel geschikt voor handige meisjes van eenvoudige komaf met het hart op de goede plaats.

De ontplooiing van zorgtalent

Verzorgen als beroep heeft aldus haar oorsprong in de privé-sfeer, met name in de zorg voor kinderen en zieken. Zwangerschap, baren en zogen doen van nature meer appèl op de ontwikkeling van het zorgtalent van vrouwen dan op dat van mannen. De 20e eeuw heeft wat dat betreft ook nog eens een duidelijke taakverdeling opgeleverd. De enige manier om mannen aan het zorgen te krijgen is hen in de privé-sfeer vaste dagen en eigen taken te geven. Dat is de stand van zaken in Nederland in het begin van de 21e eeuw.

De afgelopen dertig jaar hebben zorgtheoretisch in het teken gestaan van het creëren van een echte waterscheiding tussen verzorgen in de privé-sfeer en verzorgen als beroep. Verzorgenden werd geleerd om vooral niet te veel betrokken te geraken, maar de juiste 'professionele' distantie in acht te nemen. Als verpleegkundige heb ik echter een duidelijke gevoelsmatige wisselwerking ervaren tussen mijn privé-leven en mijn werk. Ik vond en vind het daarom juist zeer boeiend om te reflecteren over de overeenkomsten en de verschillen tussen verzorgen in de privé-sfeer en verzorgen als beroepsbeoefenaar. Dát kunnen hanteren is in mijn ogen echte professionaliteit. Vaak genoeg maak ik mee dat verzorgenden het moeilijk vinden als een bewoner of patiënt achteruitgaat. Maar ze realiseren zich het niet omdat hen dat is afgeleerd. Het overlijden van een patiënt of bewoner betekent niet alleen verdriet dat verzorgenden samen moeten verwerken, maar vaak ook aandacht voor de vraag: 'Hebben wij wel alles gedaan wat mogelijk was?' Net als in de privé-sfeer dus. Vandaar de noodzaak om in de beroepspraktijk steeds tijd te hebben om over deze ervaringen en gevoelens met elkaar van gedachten te wisselen. In het door mij ontwikkelde zorgconcept heeft de wisselwerking tussen privé en werk daarom een duidelijke plaats.¹² En ik wil graag te boek worden gesteld als 'essentialistisch' als daarmee wordt bedoeld

¹² C. van der Kooij, *Gewoon lief zijn? Het maieutisch zorgconcept en het verzorgen van mensen met dementie*. Handelseditie van proefschrift: Utrecht 2002.

dat ik maar één persoon ben die haar verschillende rollen adequaat hanteert en haar ervaringen integreert. Wat in de 19e eeuw intuïtief vanuit de toenmalige maatschappelijke context is ontstaan en vervolgens masculien is overruled, moet terug in het bewustzijn van vrouwen.

Betrokkenheid en zorgethiek

Annelies van Heijst schrijft dat zorgethiek nodig is om erop te wijzen dat zorg geen handeling is maar een betrekking, een relatie. Ik protesteer echt met kracht tegen deze claim van ethici op een kenmerk dat mijns inziens tot de meest wezenlijke kenmerken van verzorgen behoort. Verzorgenden hebben geen ethiek nodig om zich betrokken te voelen bij de mensen die zij verzorgen. Verzorgenden hebben interesse in mensen, geven om mensen, ze praten vol genegenheid over 'hun' bewoners en cliënten. Maar verzorgenden moeten wel de tijd krijgen om ervaringen uit te wisselen en steeds weer hun gevoelens te verwerken.

Tegenwoordig heb ik in mijn cursusgroepen vrouwen van 18 tot 58, jonge meisjes, jonge moeders, moeders met pubers, vrouwen met volwassen kinderen en vrouwen die al oma zijn. Je moet het meemaken, zo'n groep, ik beleef het zelf altijd weer als 'vrouwenpower'. We verbinden allerlei ervaringen en gevoelens, we praten over onszelf en over de bewoners of cliënten, het heeft allemaal met elkaar te maken. Soms komt een situatie van zo iemand heel dichtbij. Dat zien we dan en we helpen de desbetreffende verzorgende met het ontrafelen van haar gevoelens.

Het ene talent

Wie zichzelf niet belangrijk vindt, wie zijn talent onzichtbaar maakt (begraaft) heeft niet het recht om boos te zijn op anderen die het negeren of kleineren. Vrouwelijke zorgzaamheid moet zich duidelijker manifesteren, een eigen plaats opeisen in wetenschappelijke en politieke theorievorming. Het maieutisch zorgconcept is bedoeld als bijdrage aan die voor een menswaardige maatschappij noodzakelijke ontwikkeling.